

ЯКІСТЬ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ У ВСЕСВІТНІЙ ПРОСТІР

У статті розкривається досвід проведення моніторингу якості освіти, визначено позитивні аспекти цього процесу під час інтеграції вищої вітчизняної школи у всесвітній простір, а також проблеми та шляхи їх рішення.

Ключові слова: контроль за навчанням, якість освіти, інтеграція.

В статье освещается опыт проведения мониторинга качества образования, раскрываются позитивные аспекты этого процесса в условиях интеграции высшей отечественной школы, а также проблемы и пути их решения.

Ключевые слова: контроль за обучением, качество образования, интеграция.

Experience of leadthrough of monitoring of quality of education opens up in the article, certain positive aspects of this process during integration of higher domestic school in world space, and also problems and ways of their increase.

Key words: control of teaching, quality of education, integration.

Якість освіти на різних етапах розвитку вищої школи виступає як мета, як найважливіший критерій оцінки роботи вищого навчального закладу, як складний процес. В останні роки проблемі підвищення якості освіти присвячується все більше наукових конференцій, зустрічей, проводиться багато досліджень. Так, наприклад, слід згадати третю Міжнародну конференцію, яка відбулася у 2009 році у Шанхаї. Учасники конференції виділили, як найбільш структуровану, презентацію координатора програм в області вищого утворення Всесвітнього банку доктора Джаміля Салмі (Jamil Salmi), автора монографії «Виклики створення університетів світового класу», в якій він підкреслює, що переконливі результати діяльності найкращих освітніх навчальних закладів пов'язаний із трьома групами [2]:

- а) високою концентрацією талантів серед викладачів і студентів;
- б) значними фінансовими можливостями, що дозволяють створити ефективне освітнє середовище і проводити найсучасніші наукові дослідження;
- в) оптимальною управлінською моделлю, що включає бачення стратегічної мети, інноваційні підходи і гнучкість, які дозволяють приймати рішення й оперативно здійснювати управлінську діяльність без бюрократичної тяганини.

Джаміль Салмі пропонує три основні стратегії побудови університету світового класу.

Перша стратегія – це модернізація декількох вибраних університетів. З фінансової точки зору,

даний варіант буде найдешевшим, але на рівні залучення талановитих викладачів і студентів та формування відповідної корпоративної культури і моделі управління виникають чималі проблеми.

Друга стратегія – об'єднання вже існуючих університетів у нові навчальні заклади. З фінансової точки зору це більш затратний варіант, але він надає більше можливостей для залучення талановитих викладачів і студентів, а також створення сучасної корпоративної культури й управлінської моделі.

Третя стратегія – побудова університету світового класу – це створення нових університетів. Тут, у містичній крапці *ab origine*, з'являється можливість зібрати команду кращих викладачів, дослідників і студентів зі всього світу, впровадити найсучаснішу управлінську модель, адекватну управлінську модель та адекватну управлінську культуру.

В нашій країні також здійснюються заходи зі створення університету майбутнього, що знайшло відображення у змінах до Закону «Про вищу освіту», у програмі «Наука в університеті», у Положенні та критеріях діяльності дослідницького університету тощо.

Для того, щоб університет можна було вважати сучасним, необхідно вирішувати найголовнішу мету – забезпечити якість знань. Проблема якості знань випускників вузів залишається однією з важливіших, і в той самий час однією зі складних.

У цих умовах необхідною складовою цієї проблеми є система моніторингу. Можна сказати, що така система складається протягом останніх років у КНТЕУ. Важливими ланками у цій системі є:

- соціологічні дослідження, які проводяться лабораторією професійної діагностики серед викладачів, студентів, роботодавців;
- опитування студентів «Викладач очима студентів»;
- проведення контролю знань Центром тестування та моніторингу знань.

За результатами опитувань моніторингу якості освіти в КНТЕУ приймаються відповідні рішення, планується підвищення кваліфікацій викладачів.

У 2008 р. ми вперше провели опитування «Конкурентоспроможність випускників КНТЕУ». Було опитано 292 роботодавця з 38 організацій, які є постійними або потенційними роботодавцями для випускників КНТЕУ та 250 викладачів університету. Проведене опитування показало, що конкурентоспроможність випускників КНТЕУ знаходиться на високому рівні. Вони є гідними конкурентами студентам-випускникам інших вищих навчальних закладів. Найбільший рівень задоволеності професійними якостями наших випускників, які, в свою чергу, впливають на їх конкурентоспроможність, є потреба у постійному кар'єрному зростанні, уміння працювати на комп'ютері, здатність швидко адаптуватися до постійних змін у бізнесі, здатність швидко та самостійно приймати, виконувати рішення.

На сьогодні в рамках моніторингу якості освіти вже проведено 3 таких дослідження,

результати порівняно та передано керівництву університету.

Для того, щоб виявити проблемні сторони якості освіти, ми вирішили проводити також у вигляді моніторингу опитування студентів старших курсів та викладачів щодо якості освіти в КНТЕУ. Перше опитування було проведено у листопаді 2008 р. за вибіркою 610 осіб. Друге – у березні 2010 р. також за вибіркою 610 осіб. Метою даного соціологічного дослідження є вивчення думки студентів і викладачів щодо рівня якості освітньої підготовки та відповідності отримуваного освітньо-кваліфікаційного рівня вимогам ринку праці. Отже, ми досліджуємо:

- відповідність спеціальних знань, здобутих під час навчання, попереднім очікуванням студентів;
- плюси/мінуси організації навчального процесу;
- ефективні форми співпраці викладачів зі студентами (лекції, семінари, тренінги);
- готовність студентів брати участь у науково-дослідних роботах, конференціях, наукових семінарах.

Визначаємо, яких знань (предметів) не вистачає студентам КНТЕУ, з'ясовуємо можливості студентів щодо пошуку бажаної роботи на ринку праці та їх конкурентоспроможності, порівнюємо оцінку конкурентоспроможності випускників роботодавцями, викладачами, студентами.

У проведених дослідженнях спочатку спробували виявити, які професійні та особистісні компетенції необхідні сучасному фахівцю. Отримали такі результати.

Таблиця 1

Розподіл відповідей щодо того, які професійні та особистісні компетенції необхідні сучасному фахівцю, %

№ пор.	Альтернатива	2009-2010 н. р.	2008-2009 н. р.
1	Знання іноземної мови	72,2	81,4
2	Практичні вміння та навички	62,0	74,1
3	Володіння комп'ютером	54,3	72,6
4	Глибокі професійні знання	53,8	62,1
5	Прагнення до постійного професійного зростання	45,9	57,5
6	Лідерські якості	41,5	43,2
7	Навички спілкування в колективі	37,5	47,2
8	Здатність швидко адаптуватися до змін	36,2	41,2
9	Навички командної (колективної роботи)	27,7	30,7
10	Високий рівень фундаментальних знань	20,3	20,6

Як свідчать результати, думка студентів, порівняно з минулим навчальним роком, майже не змінилася. Серед професійних та особистісних компетенцій, які необхідні сучасному фахівцю, студенти різних років на перші позиції ставлять знання іноземної мови (72,2 % та 81,4 %); практичні вміння та якості (62,0 % та 74,1 %); володіння комп'ютером (54,3 % та 72,6 %); глибокі професійні знання (53,8 % та 62,1 %). Останні позиції, як і в минулому році, студенти

віддали навичкам командної (колективної) роботи (27,7 % та 30,7 %) та високому рівню фундаментальних знань (20,2 % та 20,6 %). Виходячи з аналізу даних, можна зробити висновок, що студенти на сьогоднішній день очікують від вищої освіти більш практичних знань, ніж фундаментальних. А також указують на необхідність більше уваги приділяти вивченню іноземних мов та сучасних інформаційних технологій.

Таблиця 2

Розподіл думки студентів щодо того, що насамперед забезпечує високий рівень надання освітніх послуг у КНТЕУ, %

№ пор.	Альтернатива	2009-2010 н. р.	2008-2009 н. р.
1	Професійна підготовка викладачів	45,2	52,8
2	Методичне забезпечення навчального процесу (навчальні посібники, методичні розробки)	35,4	35,2
3	Застосування сучасних освітніх технологій (активні методи навчання, Інтернет-технології)	34,5	20,9
4	Особистісні якості викладачів (порядність, відповідальність, вимогливість)	34,2	44,7
5	Відповідність навчальних програм сучасним вимогам	25,4	17,1
6	Наявність системи контролю й оцінки знань студентів, що відповідає сучасним вимогам	22,9	–
7	Залучення студентів до науково-дослідницької роботи	22,6	18,3
8	Участь викладачів у науково-дослідній роботі	14,9	8,0
9	Інше	6,1	3,5

Аналізуючи дані таблиці, можна сказати, що думка студентів у цьому навчальному році й минулому стосовно того, що забезпечує високий рівень надання освітніх послуг у КНТЕУ, дещо різниться. Хоча на перше місце студенти минулого і поточного навчального року поставили альтернативу *професійна підготовка викладачів* (45,2 % та 52,85 %), щодо інших альтернатив думка розділилася. В цьому році студенти на друге місце поставили *методичне забезпечення навчального процесу (навчальні посібники, методичні розробки)* (35,4 %), а в минулому ця позиція зайняла третє місце (35,2 %), натомість друге місце було віддано альтернативі *особистісні*

якості викладачів (порядність, відповідальність, вимогливість) (44,7 %). Альтернатива *застосування сучасних освітніх технологій (активні методи навчання, Інтернет-технології)* в цьому році зайняла третє місце (34,5 %), а минулому – четверте (20,9 %). Інші альтернативи залишилися майже без змін. Отже, можна сказати, що важливими чинниками, які відповідають високому рівню надання освітніх послуг у КНТЕУ, студенти вважають наступні: професійна підготовка викладачів, методичне забезпечення навчального процесу, застосування сучасних освітніх технологій та особистісні якості викладачів.

Таблиця 3

Розподіл відповідей студентів щодо того, що є необхідним сьогодні для підвищення якості підготовки фахівців, %

№ пор.	Альтернатива	2009-2010 н. р.	2008-2009 н. р.
1	Удосконалення матеріального та морального стимулювання студентів	47,1	51,3
2	Залучення до викладання спеціалістів-практиків	42,7	49,6
3	Викладання нових навчальних програм відповідно до вимог праці	38,2	54,5
4	Покращення професійної перепідготовки викладачів	30,5	–
5	Оновлення професорсько-викладацького складу	25,6	17,1
6	Посилення боротьби з корупцією	25,4	–
7	Забезпечення можливості паралельного навчання на різних спеціальностях у КНТЕУ	24,3	24,4
8	Зменшення кількості студентів у групі та покращення індивідуальної роботи зі студентами	19,3	–
9	Інше	2,8	3,5

Як можна бачити з отриманих результатів, для підвищення якості підготовки фахівців необхідно: удосконалити матеріальне та моральне стимулювання студентів (47,1 % та 51,3 %);

залучити до викладання спеціалістів-практиків (42,7 % та 49,6 %) та викладати нові початкові дисципліни відповідно до вимог праці (38,3 % та 54,5 %).

Таблиця 4

Розподіл відповідей викладачів та студентів щодо застосування викладачами новітніх форм проведення занять (тренінгів, ділових ігор тощо), %

№ пор.	Альтернатива	Викладачі	Студенти
1	Систематично	39,9	20,0
2	Епізодично	55,1	57,7
3	Ні, не застосовую	5,0	22,3
4	Разом	100,0	100,0

Як бачимо, думки викладачів та студентів розійшлися. Викладачі відповіли, що вони застосовують новітні методи, технології систематично (39,9 %), занять епізодично – 55,1 %, систематично – 39,9 % та не застосовують – 5,0 %. Студенти ж зазначили, що епізодично застосовують новітні форми проведення занять 57,7 % викладачів, епізодично – 20,0 % та не застосовують узагалі – 22,3 %.

Безумовно, головна роль у забезпеченні якості навчання у ВНЗ належить викладачам, їх кваліфікації, особистісним характеристикам. Це ключовий ресурс у забезпеченні його успіху.

У листі Міністерства освіти і науки України № 1/9-756 від 02.11.2009 р. запропоновано для подальшого вдосконалення якості вищої освіти запровадити у вищих навчальних закладах моніторинг якості освітніх послуг, який дозволить враховувати потреби студентів та забезпечити об'єктивне оцінювання навчально-виховного процесу.

У КНТЕУ вже чотири роки такий моніторинг використовується. За цей час є деякий визначений досвід його впровадження, а також рішення проблем, які виникають у практичній діяльності. Для того, щоб оцінка якості роботи викладача з боку студентів була більш об'єктивною, створено Лабораторію професійної діагностики як підрозділ Інституту молоді «Інтелект». Двічі на рік, за результатами роботи у відповідному семестрі, організовується опитування студентів щодо рівня викладання навчальних дисциплін. Опитування проводять соціологи на основі затвердженого Положення. Щодо удосконалення форм проведення опитування щорічно проводяться також експрес-опитування викладачів та студентів.

Так в опитуванні, яке було проведено у листопаді 2009 р., взяли участь (за вибіркою): 198 викладачів з усіх кафедр та 400 студентів усіх факультетів II-IV курсів.

Отримані результати свідчать, що відповіді викладачів та студентів майже збігаються. Більше половини респондентів обох груп вважають: опитування «Викладання навчальних дисциплін у КНТЕУ» потрібно проводити (62,5 % викладачів та 67,5 % студентів), чверть респондентів висловили думку про те, що таке опитування проводити не потрібно (25,5 % викладачів та 22,5 % студентів). Завагалися з відповіддю 12 % викладачів та 10 % студентів. Отже, у більшості своїй викладачі та студенти підтримують проведення цього дослідження.

Також потрібно відмітити, що студенти та викладачі висловили свою думку щодо того, які зміни треба внести у зміст та форму анкети.

В той же час і викладачі, й студенти внесли пропозиції щодо покращання змісту анкети. Студенти побажали додати наступні критерії: опанування викладачем новітніми технологіями з предмета, який він викладає; проводить семінари, круглі столи та заохочує студентів до наукової

роботи; стимулює у студентів бажання стати фахівцем з відповідної спеціальності.

Також вони висловилися щодо того, аби в анкеті було наявне відкрите запитання стосовно того, що конкретно їх не задовольняє у тому чи іншому викладачеві, тобто пояснення до своїх низьких оцінок.

Викладачі також висловили побажання внести в анкету такий критерій: «стимулює науково-дослідну роботу».

Аналізуючи дані, прийнято рішення замінити деякі критерії та їх послідовність. Основні критерії, за якими студенти оцінюють рівень викладання дисциплін, залишилися такими.

- Доступно викладає матеріал відповідно до програми.
- На заняттях постійно використовує різноманітну науково-методичну літературу (робоча програма, опорний конспект, практикум тощо).
- Опановує та систематично застосовує новітні технології навчання (тестування, тренінги, кейси, проекти, комп'ютерні програми).
- Стимулює самонавчання, надає консультації для виконання самостійних завдань.
- Сприяє поглибленню теоретичних знань, формуванню практичних умінь та навичок.
- Заохочує до наукової роботи.
- Об'єктивно оцінює знання студентів за 100-бальною системою.
- Вміє порозумітися зі студентами, доброзичливий і тактовний з ними.
- Постійно дотримується розкладу та часу проведення занять.

Окрім зазначених змін, у критеріях в анкету додано відкрите запитання, в якому студенти зможуть висловити свої побажання щодо викладання тієї чи іншої дисципліни.

Особливої уваги потребує проблема надання інформації студентам і викладачам за результатами даного опитування. Тому загальні результати дослідження розміщують на сторінці «Новини» сайту університету.

Результати опитування доводяться до кожного викладача. Вони є чинником для прийняття рішення кадрової комісії при укладанні договору, визначенні рейтингу. З одного боку, в умовах ринку і комерціалізації освіти такий метод оцінювання якості має право на життя, з іншого – його використання породжує складнощі, з якими доведеться зіштовхуватися. На наш погляд, важливими з них можуть бути:

1) Деформація відносин між викладачами і студентами. У студентів виникає споживацький підхід до викладача, знижується його авторитет у навчальному процесі. З боку викладачів можна спостерігати «загравання» зі студентами. В той же час, щоб навчання було якісним, необхідна спільна творча діяльність викладача та студентів з обміну знаннями, аналізу, рішень проблем, розуміння того, що досягнення добрих результатів залежить не тільки від викладача. Важливе значення має внесок студента, його зусилля.

2) В силу різного змісту, методик викладання дисциплін якість навчання не можна оцінювати за допомогою однієї методики. У шкалі оцінювання повинні бути не тільки кількісні але й якісні показники. Слід враховувати, що для оцінки професійного рівня викладача у студентів не вистачає професійних знань, досвіду. Тому вони можуть оцінити суб'єктивні відносини, якість спілкування, поведінку, лідерські якості, використання інформаційних та інших технологій, методичного забезпечення тощо. Тобто таке оцінювання не в повній мірі відображає якість викладання, і це слід враховувати.

Досить різною є організаційна культура, мотиваційні особливості студентської групи, що також може серйозно вплинути на результати оцінки викладача. На результати також можуть вплинути індивідуальний інтерес, відносини до виду знань (гуманітарні, математичні, економічні тощо).

Таким чином, у силу цих та інших обставин використання результатів оцінки роботи викладача студентами не може бути абсолютним критерієм при вирішенні життєво важливих напрямів його діяльності – укладання контрактів, оплати праці. Ця оцінка може бути деяким орієнтиром у тому, як складаються стосунки у викладача зі студентами, як реалізується його творчий потенціал.

В організації та проведенні цього опитування слід дуже уважно відноситися до кожного етапу роботи – від розробки анкети до використання отриманих результатів.

Таким чином, можна стверджувати, що у вирішенні завдань підвищення якості знань студентів значна роль належить постійним дослідженням цієї проблеми, адекватному прийняттю відповідальних, корегувальних дій із боку як викладачів, так і керівництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Трайнев В.А., Мкртчян С.С., Савельев А.Я. Повышение качества высшего образования // Болонский процесс: обобщенная отечественная и зарубежная практика. – Л.: Изд-во корп. Дашко, 2008. – 392 с.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.worldbank.org.

Рецензенти: к.пед.н., доцент Попова Т.С.;
к.пед.н., доцент Клименюк Н.В.

© Статінова Н.П., 2010

Стаття надійшла до редакції 17.05.2010 р.